

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV ÖST RAPPORT 2007:26

ARKEOLOGISK UTREDNING, ETAPP 1 OCH 2

Husgrund vid Södra Kulla gård

Arkeologisk förundersökning med anledning av förläggning av jordkabel sträckan Södra Freberga–Sjöhamra m fl, Västra Stenby, Vinnerstads och Motala socknar

RAÄ 220, husgrund från historisk tid, Södra Kulla, Hässleby 3:1
Västra Stenby socken
Motala kommun
Östergötland

Dnr 421-447-2006

Anders Kraft

UV ÖST RAPPORT 2007:26

ARKEOLOGISK UTREDNING, ETAPP 1 OCH 2

Husgrund vid Södra Kulla gård

Arkeologisk förundersökning med anledning av förläggning av jordkabel sträckan Södra Freberga–Sjöhamra m fl, Västra Stenby, Vinnerstads och Motala socknar

RAÄ 220, husgrund från historisk tid, Södra Kulla, Hässleby 3:1

Västra Stenby socken

Motala kommun

Östergötland

Dnr 421-447-2006

Anders Kraft

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

uvost@raa.se

www.raa.se/uv

Produktion/grafisk form Britt Lundberg

Grafik Lars Östlin

Utskrift UV Öst, Linköping 2007

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3.

© 2007 Riksantikvarieämbetet

UV Öst, Rapport 2007:26

ISSN 1404-0875

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	5
Syfte och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Resultat	8
Delsträcka 1. Dunteberget	8
Delsträcka 2. Södra Freberga by	8
Delsträcka 3. Södra Freberga torpmiljö	8
Delsträcka 4. Bäckängen	8
Delsträcka 5. Ekhamra-Sjöhamra	8
Delsträcka 6. Hässleby by	9
Delsträcka 7. Södra Kulla	9
Referenser	10
Kartor	10
Övriga referenser	10
Administrativa uppgifter	10

Fig 1. Karta över Östergötland med platsen för undersökningsområdet markerat.

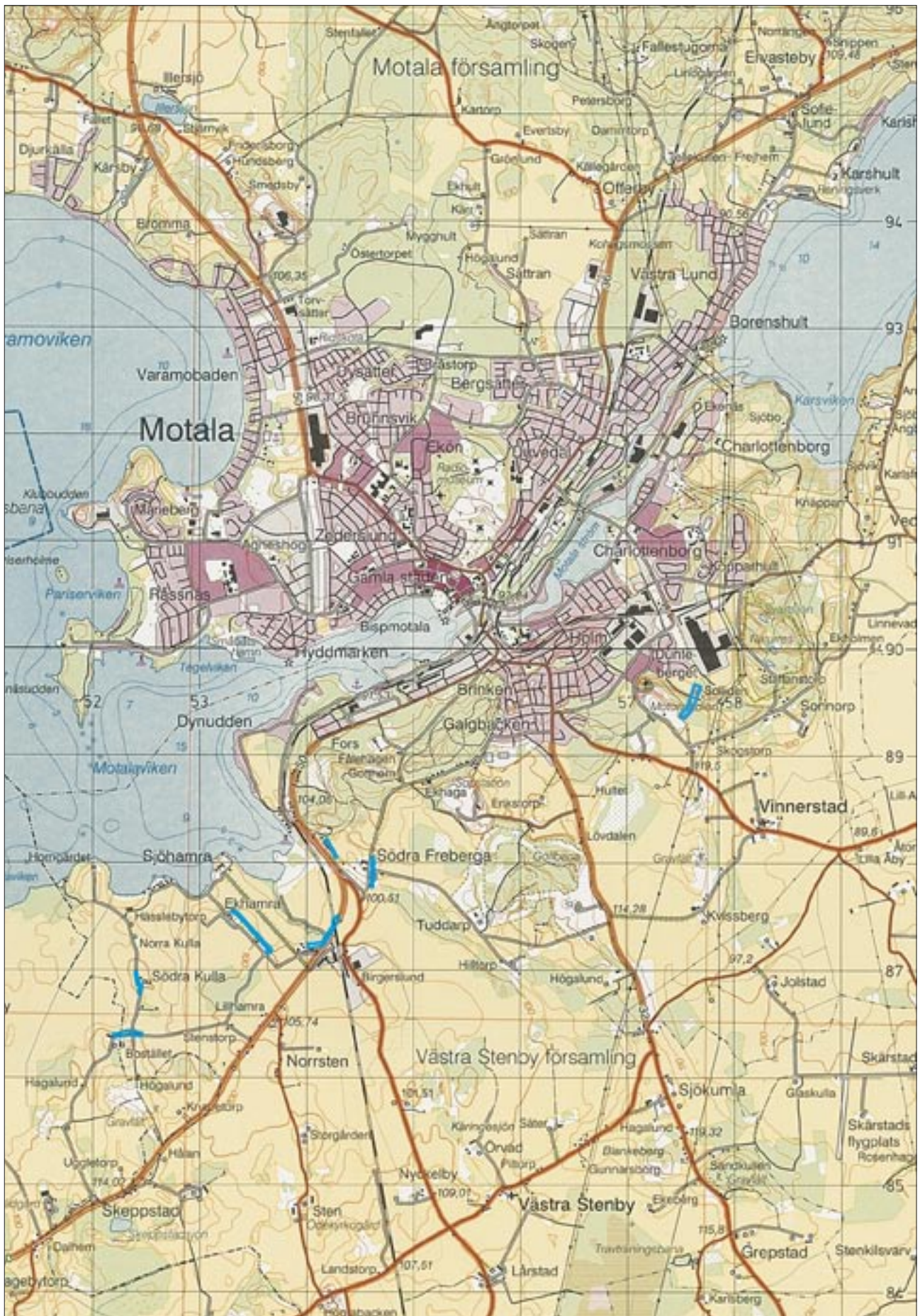

Fig 2. Topografiska kartan med utredningsområdena markerade i blått. Skala 1:50 000.

Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2

Husgrund vid Södra Kulla gård

Sammanfattning

Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst, har utfört en arkeologisk utredning, etapp 1 och 2 utmed sträckan Södra Freberga–Sjöhamra m fl omkring 3 kilometer sydväst om Motala, i Västra Stenby, Vinnerstads och Motala socknar, Motala kommun, Östergötland. Utredningen föranleddes av att Vattenfall Elddistribution AB planerade schaktningsarbeten i samband med förläggande av ny jordkabel i området. Utredning, etapp 1, innebar studier av arkiv och kartor, samt en fältbesiktning av kabelsträckan, som utfördes av Lars Lundqvist. Utredning, etapp 2 utfördes i form av sökschaktsgrävning med hjälp av grävmaskin under september månad 2006. Ansvarig arkeolog för fält- och rapportarbetet var Anders Kraft. En av de undersökta sträckorna innehöll en raserad husgrund, RAÄ 220 som sannolikt kan härledas till Södra Kullas by- eller gårdstomt.

Bakgrund

Vattenfall Eldistribution AB bygger om elnätet i rubricerat område strax sydväst om Motala. I arbetet ingår schaktarbete och förläggning av ny jordkabel inom ett område av cirka 5,5x7,5 kilometer. Arbetet omfattar till viss del även rasering av befintlig luftledning. Enligt beslut från Länsstyrelsen i Östergötlands län har Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst, utfört en arkeologisk utredning, etapp 1 och 2, för att klargöra eventuell förekomst av fornlämning inom arbetsområdet.

Syfte och metod

Syftet med utredningen var att fastställa om lagskyddade fornlämningar var belägna inom kabelförläggningens sträckning, innan exploateringen skulle påbörjas och att om möjligt undvika att fast fornlämning berördes av arbetsföretaget. Utredning, etapp 1, innebar att relevant kart- och arkivmaterial, topografisk litteratur och jordartskartor analyserades för berörda områden. Därefter besiktigades sträckan tillsammans med Vattenfall och entreprenören. Vid etapp 1-utredningen valdes ett antal platser ut för sökschaktning. Dessa platser är belägna:

- Inom eller nära känd, registrerad fornlämning.
- Inom eller i omedelbar anslutning till bytomt.
- Inom inägomark till vilken kan knytas indikationer på förhistorisk bebyggelse i form av fornlämningar, ortnamn eller lösfynd.
- På marker som bedöms ha varit lämpliga avseende förhistorisk bebyggelse.

Sju delsträckor ansågs vara arkeologiskt intressanta, dessa benämns vidare Delsträcka 1–7 (se Resultat). Etapp 2-utredningen innebar sökschaktgrävning av Delsträcka 1–7, för att utreda eventuell förekomst av dolda fornlämningar. Schaktens bredd var omkring 0,8 meter. Matjordslagret avlägsnades ned till anläggningsnivå, som efter behov rensades med handreskap. Schakt och eventuella anläggningar registrerades i RAÄ:s digitala informationssystem Intrasis.

Topografi och fornlämningsmiljö

Stora delar av arbetet berörde Västra Stenby socken, som utgör en del av Östgötaslätten och består av stora åkerarealer med mindre uppstickande impediment och skogspartier. Dominerande jordarter i området är lera och finmo, samt lerig morän på slättpartier. Isälvsediment och morän förekommer fläckvis. Vättern ligger cirka 500 meter nordöst om utredningsområdet. Bygden är i jämförelse med andra områden inte lika rik på registrerade forn- och kulturlämningar, vilket sannolikt beror på den höga uppodlingsgraden. Det har visat sig att många dolda fornlämningar framkommit inom slättbygden under de senaste decenniernas undersökningar.

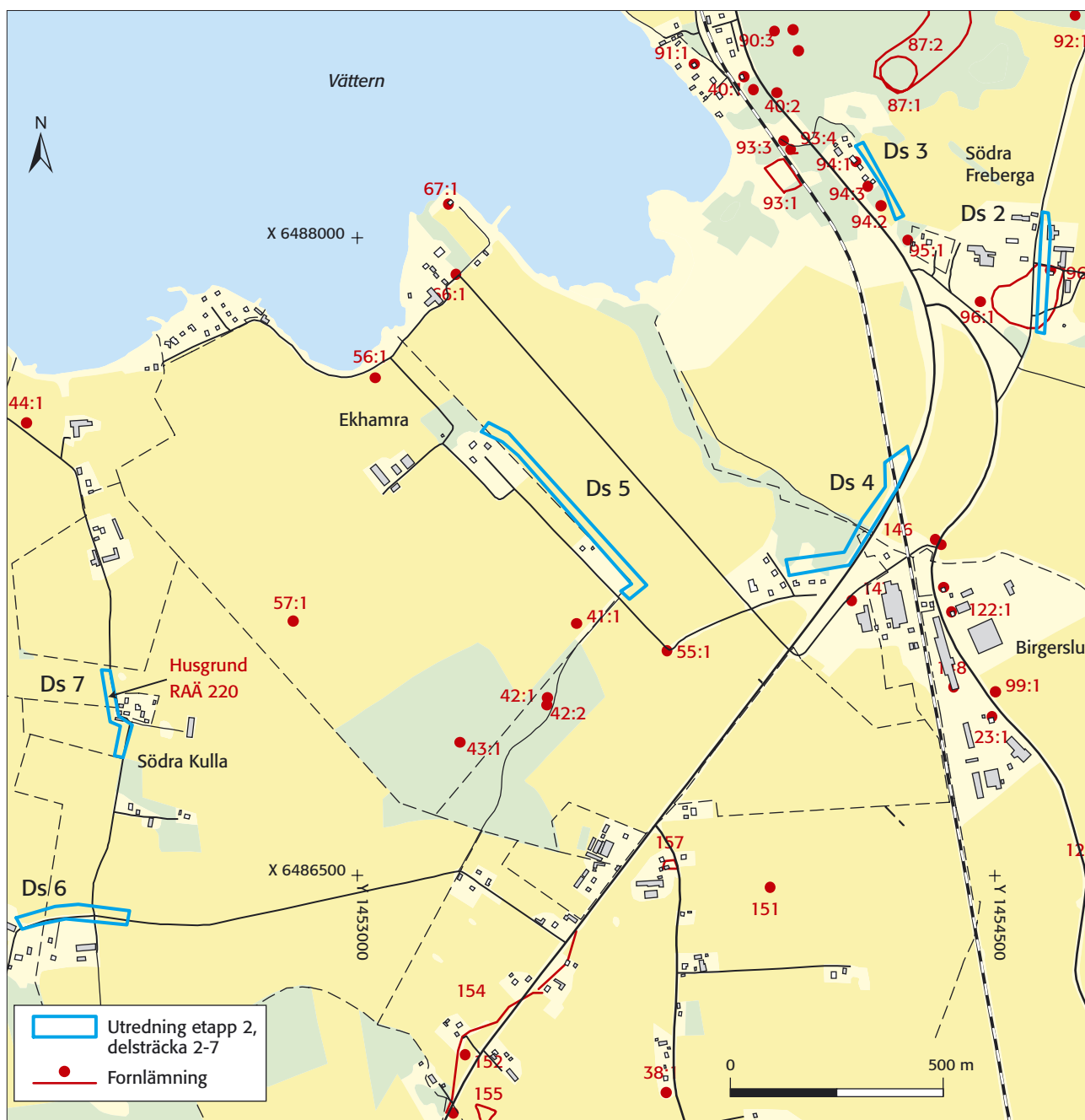

Fig 3. Fastighetskarta med Delsträckor 2–7 markerade med blått. Skala 1:15 000.

RAÄ 5 och 35 (stensättning och hålväg) i Vinnerstads socken riskerade att beröras av arbetsföretaget. RAÄ 38, 92, 96, 103, 112, 118, 126, 127, 129 och 157 gravhög, fossila åkrar, bytomt samt sju torplämningar i Västra Stenby socken riskerade också att beröras. Bytomten, RAÄ 96 i Södra Freberga, har vid tidigare tillfällen varit föremål för arkeologiska åtgärder, år 1994 och 2004. År 2004 förundersöktes delar av bytomten i samband med ombyggnad av elnätet. Kulturlager observerades på några ställen, vari fynd som tegel, obrända ben, glas, porslin och rödgods påträffades (Larsson & Lindeblad 1994; Elfstrand 2006). På bytomtens ägor har även boplotsindikerande artefakter (RAÄ 96:2) från stenåldern upphittas i form av dolk, hålmejslar och en eldslagningssten. I området förundersöktes 2004 även en stenåldersboplatz (Västra Stenby UV 142) där kärnor, avslag och avfall i flinta, kvarts och bergart hittades (Helander 2005).

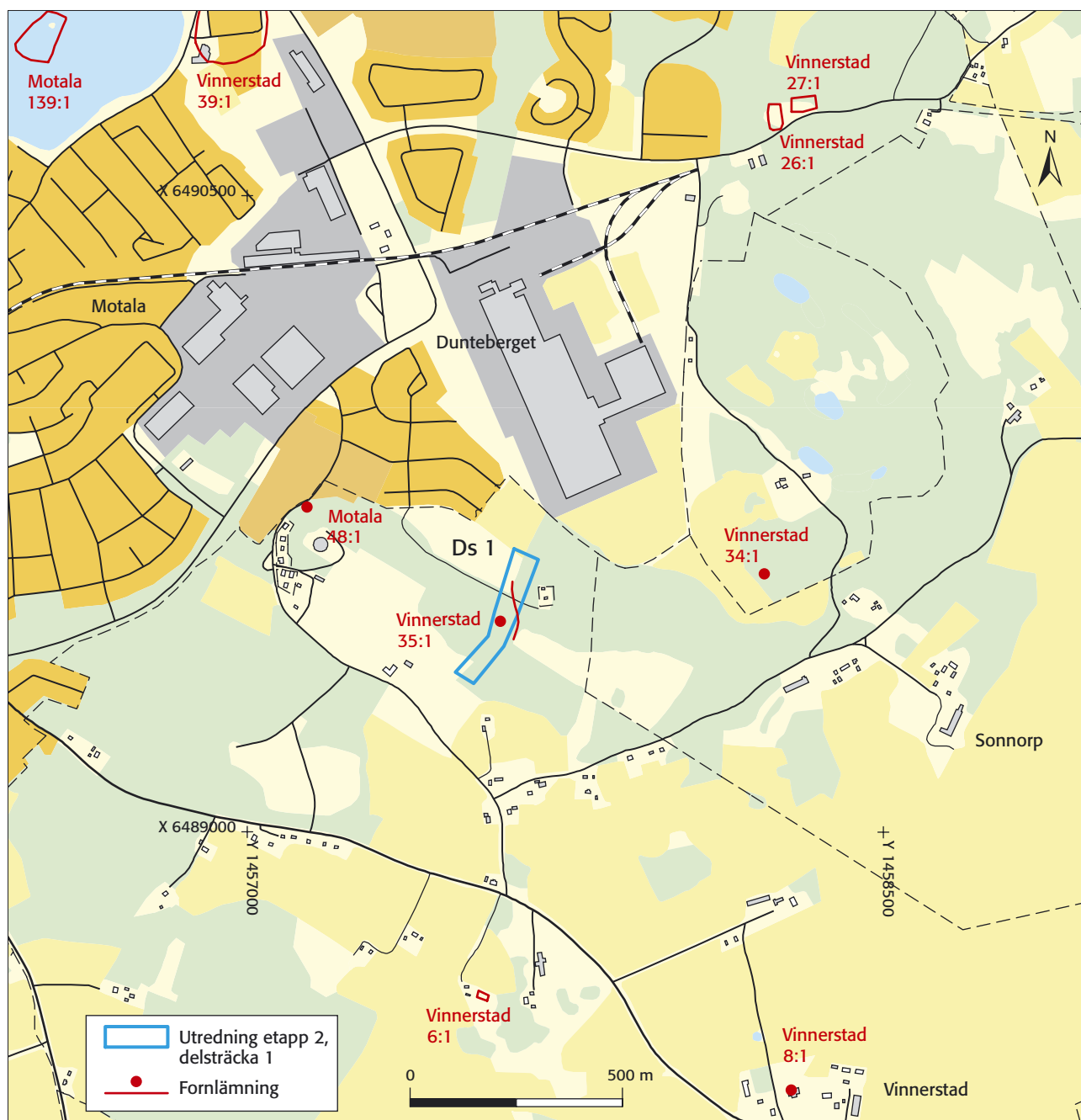

Fig 4. Fastighetskarta med Delsträcka 1 markerad med blå färg. Skala 1:15 000.

Resultat

Nedan följer en genomgång av resultaten från utredningen, etapp 1 och 2. Ingen fornlämning framkom eller berördes vid platserna för rasering av luftkabel.

Delsträcka 1. Dunteberget

Här finns en kvadratisk stensättning omkring 25 meter från kabelsträckan (Vinnerstad RAÄ 5). Kabelschaktningen var även planerad att genomkorsa en hålväg (Vinnerstad RAÄ 35). Inom området finns även ett antal backstugor och torp. Dolda fornlämningar förväntades i första hand kunna vara från sten- och järnålder. Vid besiktningen visade det sig att kabelarbetet redan var utfört och hålvägen var något skadad. Någon arkeologisk sökschaktning utfördes därmed inte.

Delsträcka 2. Södra Freberga by

Arbetet planerades att följa befintligt optokabeldike genom bytomten (Västra Stenby RAÄ 96). Någon sökschaktning ansågs därför inte nödvändig inom stora delar av Delsträcka 2. Delar av en beteshage sökschaktades dock, då det enligt Elfstrands förundersökning 2004 fanns lämningar efter ett äldre bränneri med husgrunder, lagerrester, stenansamlingar, omrörda och störda kulturlager och brunnar. För att kontrollera att eventuella lämningar inte berördes av arbetsföretaget, drogs sex sökschakt där kabeln skulle förläggas. Schakten var cirka fem till sju meter långa och drogs med ett intervall på cirka fem meter. Schaktdjupet var omkring 0,5 meter ned till orörd marknivå. Fyllningen bestod av brun silt med mindre sten, några större stenblock omkring 0,5 meter stora. Tegel förekom i fyllningen, men var i övrigt fyndtom.

Schaktningen avstyrdes bort från husgrunder, brunnar eller strukturer som tidigare observerats. Inga arkeologiska anläggningar kom att beröras av arbetsföretaget.

- *Arbetet styrdes undan så att fast fornlämning ej berördes.*

Delsträcka 3. Södra Freberga torpmiljö

Området har enligt lantmäterikartor utgjort bland annat inägomark. Det topografiska läget, samt den närliggande registrerade stenåldersboplatsen RAÄ 93, föranledde sökschaktsgrävning. Området bestod av åkermark i västsluttning. Åtta schakt drogs längs denna sträcka med tio meter långa schakt om tio meters intervall. Matjordsskiktet var omkring 0,5 meter tjockt och bestod av brun sandig silt, underliggande mark utgjordes av blockig och stening morän.

- *Ingen fornlämning påträffades.*

Delsträcka 4. Bäckängen

På detta område noterades en torp- och backstugumiljö vid ett vattendrag (t ex Västra Stenby RAÄ 98:1, 122 och 147). Dessutom fanns misstanke om dolda fornlämningar i form av stenåldersboplatser. Området för Delsträcka 4 var i sin norra del så pass störd av dike och väg att sökschakt inte ansågs meningsfulla. Kabelläggningen kunde följa befintligt dike. Strax söder om vattendraget schaktades dock en sträcka om sex schakt. Ett matjordslager 0,2–0,3 meter tjockt avlägsnades och bestod av brun sandig silt, med en undergrund av gulbrun siltig sand.

- *Ingen fornlämning framkom.*

Delsträcka 5. Ekhamra–Sjöhamra

Vid Delsträcka 5 finns en utflyttad gård (Hamra). Vid ett höjdparti hade sedan tidigare ett lösfynd upphittats som bestod av ett par flintyxor (Västra Stenby RAÄ 56). Omkring 300 meter sydväst om Delsträcka 5 finns ett par gravar (Västra Stenby RAÄ 42 och 43, stensättningar). En del av området bedömdes utgöra ett presumtvt läge för en stenåldersboplats med tanke på det topografiska läget och tidigare fynd i närheten. Sträckan undersöktes med 14 schakt, omkring tio meter långa. Matjordslagret var 0,5 meter tjockt och bestod av brun sandig silt. Undergrunden bestod av brun till brungul stenig och blockig morän.

- *Ingen fornlämning kunde konstateras.*

Delsträcka 6. Hässleby by

Vid Hässleby by har enligt en geometrisk ägoavmätning från 1635, funnits en by med ett antal kronohemman (Akt D142-13:05:8). Den äldre bytomten bör registreras i FMIS. Vid Delsträcka 6 förlades kabeln i befintligt schakt.

Delsträcka 7. Södra Kulla

Där Södra Kullas nuvarande gård ligger, har en äldre gårdstomt varit belägen, vilken finns markerad på äldre kartmaterial, till exempel geometrisk ägoavmätning från 1635–37 över Kulla (Akt D142-15:D5:4).

I den södra delen av Delsträcka 7 förlades kabel i befintligt schakt. Den norra delen schaktades om totalt 75 meter, där matjordslagret med brun silt var 0,3–0,4 meter tjockt och undergrunden bestod av sandig silt med inslag av sten. Ett av schakten innehöll en stenpackning, A352. Packningen bestod av 0,1–0,2 meter stora stenar, samt större flata block 0,3–1 meter storas, troligen en *syllstensgrund*. Den påträffade grunden utgör förmodligen ett hörn av en konstruktion som fortsätter in under befintlig grusväg vid Södra Kulla gård. Det som syntes av packningen var 1x0,5 meter i väst–östlig riktning. Stenpackningen stack ut i åkermarken, varför det inte är osannolikt att den skadats av åkerbruket. Konstruktionens synliga del låg väster om grusvägen, i dikesreningen. Kabelläggningen hänvisades ett par meter väster om anläggningen så att ingen ytterligare skada uppkom.

Stenpackningen tolkas utgöra en raserad eller skadad *husgrund* sannolikt tillhörande den äldre gårdstomten i Södra Kulla som noterades på det äldre kartmaterialet från 1600- och 1700-talet, nu bebyggd med bostadshus samt jordbruksekonomiska byggnader. Husgrunden har fått RAÄ-nr 220 i Västra Stenby socken. Den äldre byn är inte registrerad i FMIS, men bör dock registreras.

Den arkeologiska utredningen har medfört att två bytomter har kunnat lokaliseras, Södra Kulla och Hässleby. I övrigt kunde arbetet styras så att inga fasta fornlämningar kom att beröras av kabelnedläggningen.

Linköping i februari 2007

Anders Kraft

Referenser

- Elfstrand, B. 2006. *Kabelschakt genom medeltida bytomt*. RAÄ 96, Södra Freberga 6:1, Västra Stenby socken, Motala kommun, Östergötland. Arkeologisk förundersökning. Rapport UV Öst 2006:15. Linköping. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar.
- Helander, C. 2005. *Odlingslämningar och stenåldersplatser i Södra Freberga*. RAÄ 93. *Inför planerat dubbelspår och planskilda korsningar sträckan Motala–Norrsten och inom område för gång- och cykelväg samt inom planerat område för ny plats för befintligt kalkkärr*. Västra Stenby socken, Motala kommun, Östergötland. Arkeologisk förundersökning och slutundersökning. Rapport UV Öst 2005:48. Linköping. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar.
- Larsson, L. Z., Lindeblad, K. 1994. *Ny optokabel. Vadstena–Motala*. Västra Stenby, Hagebyhöga m fl socknar, Motala och Vadstena kommuner, Östergötland. Arkeologisk utredning och förundersökning. Rapport UV Öst 1994:71. Linköping. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar.

Kartor

- Jordebok, geometrisk ägoavmätning 1635–37, Kulla nr 1-2, Västra Stenby sn. Akt D142-15:D5:4.
- Jordebok, geometrisk ägoavmätning, 1635–37, Hässleby, Västra Stenby sn. Akt D142-13:D5:8.
- Skattelägningsberedning 1798, Kulla nr 1–2, Västra Stenby sn. Akt D142-15:1.

Övriga referenser

FMIS (Fornminnesregistret) <http://www.fmis.raa.se>

Administrativa uppgifter

Län: Östergötland

Landskap: Östergötland

Kommun: Motala

Socken: Västra Stenby, Vinnerstad, Motala

Plats: Södra Freberga–Sjöhamra m fl

Fornlämning: RAÄ 220 (husgrund)

Läge: Ekonomiskt kartblad 8F 7a NÖ, SÖ, SV

Undersökningens mittpunkt: X6487357, Y1453491

Koordinatsystem: RT90, 2,5 gon V

Höjdsystem: RH00

Riksantikvarieämbetet dnr: 421-447-2006

Länsstyrelsen dnr: 431-1564-06

Länsstyrelsen beslutsdatum: 2006-08-08

Projektnummer: 1520770

Intrasisprojekt: O2006016

Rapportnummer: 2007:26

Ansvarig arkeolog: Anders Kraft

Personal: Anders Kraft, Lars Lundqvist

Beställare: Länsstyrelsen Östergötland

Kostnadsansvarig: Vattenfall Eldistribution AB

Undersökningstid: 13 september 2006

Undersökningsområde: 507,5 löpmeter